

Recenzje. *Sprawozdania*

Reviews. Reports

EWELINA FRAN CZYK-SIKORSKA

ORCID ID: 0000-0003-2351-5202

Recenzja: *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*,
K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa, ss. 257

Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne [Wasilewska-Ostrowska 2019] jest pracą zbiorową napisaną pod redakcją Katarzyny Marii Wasilewskiej-Ostrowskiej. Publikacja ta stanowi próbę podjęcia zagadnienia zjawiska samotności z perspektywy pedagogicznej, co jest niewątpliwie cennym przedsięwzięciem, w literaturze bowiem zdecydowanie częściej dostrzec można jego analizę w takich dyscyplinach naukowych, jak filozofia oraz psychologia. Pomimo uniwersalności podejmowanej tematyki świadomość skutków negatywnie przeżywanej samotności doprowadza do refleksji nad zasadnością wprowadzenia jej do procesu wychowania oraz edukacji, o czym sama autorka redakcyjna wspomina we wprowadzeniu [Wasilewska-Ostrowska 2019: 10]. Nabycie odpowiednich umiejętności przez młodego człowieka może zaowocować prawidłową postawą w kolejnych fazach życia, co jest możliwe za pomocą monoseologii pedagogicznej. Niewątpliwie istotny jest fakt, na który wskazywała już dawno Elżbieta Dubas, że samotność towarzyszy człowiekowi podczas całej jego egzystencji. Różne jest jej natężenie, natomiast najbardziej dotkliwa jest dla dzieci i osób w podeszłym wieku [Dubas 2006: 330]. Omawiana praca stanowi takie kompendium wiedzy, w którym autorzy skupiają uwagę na różnych fazach życia jednostki oraz wybranych trudnościach życiowych, którym może ona towarzyszyć lub być ich skutkiem.

Katarzyna Maria Wasilewska-Ostrowska reprezentuje Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, w którym pracuje jako adiunkt w Zakładzie Filozofii i Nauk

Spółecznych w Katedrze Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej, Instytut Nauk Pedagogicznych. Zainteresowania autorki redakcyjnej oscylują wokół pedagogiki społecznej, opiekuńczo-wychowawczej oraz pracy socjalnej, a sam obszar badawczy odnosi się między innymi do problemów społecznych młodzieży, w tym zjawiska samotności. Problematyka podjęta w niniejszej publikacji stanowi zatem kontynuację pracy badawczej, a wskazanie konieczności rozwoju pedagogiki samotności przez badaczkę we wprowadzeniu ugruntowane jest w jej całym doświadczeniu i poprzednich publikacjach.

W pracy zastosowano podział tematyki na trzy części. Pierwsza zatytułowana *Samotność w sytuacjach życiowych* skupia cztery podrozdziały. W jednym z nich w bardzo innowacyjnym i ciekawym ujęciu ukazano singli, jako grupę społeczną, która narażona na działanie funkcjonujących stereotypów, jest nierzadko wykluczana ze społeczeństwa, ze względu na wybrany styl życia [Kola 2019: 32–47]. Mateusz Smieszek w tej części publikacji skupił swoją uwagę na zjawisku samotności, które mogą doświadczać użytkownicy internetu. Oprócz młodzieży wskazał na osoby z niepełnosprawnościami oraz w podeszłym wieku. W szczególny sposób przedstawił zalety tej nowoczesnej technologii, która w odpowiednich warunkach oraz użytkowana w prawidłowy sposób może być źródłem pozytywnych emocji, jednak nie można zapominać o jej negatywnym działaniu [Smieszek 2019: 48–62]. W drugiej części *Samotność w sytuacjach kryzysu* czytelnik ma możliwość przeczytać pięć pozycji. Autorzy w swoich pracach odnieśli się do różnych trudnych sytuacji, których może doświadczyć człowiek w ciągu całej swojej egzystencji. W moim odczuciu bardzo inspirujący jest tekst *Samotność opiekunów osób starszych* [Kramkowska, Kołos 2019: 130–138]. Istnieje dużo publikacji, które podejmują zagadnienie samotności osób w podeszłym wieku (takich jak *Zasoby psychospołeczne osób w podeszłym wieku z poczuciem samotności* [Wrótniak 2015]; *Przeciw samotności* [Twardowska-Rajewska 2005] oraz liczne artykuły, a wśród nich wymienić można: *Samotność osób starszych i czynniki ją warunkujące* [Fopka-Kowalczyk 2018: 70–80]; *Samotność osób starszych w kontekście zmian demograficznych* [Wasilewska-Ostrowska 2013: 234–244]), natomiast rzadkością jest zwrócenie uwagi na potrzeby jednostek, pełniących rolę opiekunów nieformalnych [Kramkowska, Kołos 2019: 130–138]. Dlatego też cenię sobie podkreślenie przez autorów, że należy takie osoby otoczyć odpowiednim wsparciem oraz pomocą. Trzecia część *Samotność osób zagrożonych wykluczeniem społecznym* zawiera pięć podrozdziałów. W swoich tekstach badacze rozpatrywali zagadnienie samotności z perspektywy osób, które z różnych powodów są wyłączone z życia społeczeństwa. Interesujący jest tekst o cudzoziemcach, w którym Sylwia Antonowicz, odnosząc się do obecnej sytuacji migracyjnej w Polsce, przedstawiła przyczyny, które mogą wywołać poczucie samotności u wspomnianej grupy społecznej [Antonowicz 2019: 224–241]. Sklasyfikowanie prac w poszczególne kategorie wprowadziło porządek i pomimo przedstawienia samotności w różnych jej wymiarach tworzą one jedną pedagogiczną całość. Imponujący w niniejszej pracy jest niejednolity charakter tekstów, które się w niej znajdują. Autorzy zaprezentowali

zarówno prace przeglądowe, jak i przedstawili wyniki swoich badań oraz podzielili się doświadczeniami z pracy zawodowej. Motywem przewodnim cały czas było zjawisko samotności, a więc tematycznie wszystkie wpisują się w profil omawianej publikacji.

Bogusław Śliwierski pisał, że: „Przedmiotem badań podstawowych i stosowanych w pedagogice jest bowiem proces kształcenia i wychowania, u podstaw którego leży określona wizja człowieka i sztuka jego wychowywania” [Śliwierski 2018: 321]. Dlatego też zwrócenie uwagi na rolę pedagogiki, a dokładniej monoseologii pedagogicznej, w zapobieganiu negatywnych skutków samotności, jest niezbędne i kluczowe. Proces kształcenia trwa przez całe życie jednostki, zatem wdrożenie praktyki edukacyjnej mającej na celu zminimalizowanie tych skutków może się odbywać na każdym etapie życia człowieka. Zasadne zatem wydaje się być podjęcie tego zagadnienia przez autorów z perspektywy różnych faz rozwojowych.

Pomimo kontekstu pedagogicznego, który odegrał tu fundamentalną rolę, podejmowane zagadnienia miały podłoże interdyscyplinarne, czyniąc omawianą pracę zbiorową bardzo cennym źródłem informacji dla przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, nie tylko dla pedagogów. Na uwagę zasługuje podkreślenie praktycznego jej wymiaru. Katarzyna Maria Wasilewska-Ostrowska we wprowadzeniu wskazała na konieczność stworzenia rekomendacji w obrębie pedagogiki samotności, które będą miały na celu wzmocnienie praktycznego jej aspektu [Wasilewska-Ostrowska 2019: 11]. Odzwierciedlenie takiego postulatu można odnaleźć w poszczególnych tekstach i ich podsumowaniach, które niejednokrotnie kończą się implikacjami praktycznymi. Czytelnik ma wówczas możliwość konfrontacji swoich przemyśleń, które pojawiły się u niego po przeczytanej lekturze wraz z zaleceniami ze strony autorów na temat, jakie powinno się wprowadzić działania, aby zapobiec pejoratywnym skutkom samotności. I tak, Mateusz Smieszek zwrócił się w stronę przede wszystkim pedagogów, ale również psychologów, pracowników socjalnych oraz do przedstawicieli medioznawstwa, aby zdobywali odpowiednią wiedzę dotyczącą zagrożeń, jakie wynikają z korzystania z internetu. Wykorzystać ją winni w tworzeniu programów profilaktycznych skierowanych wobec użytkowników tej nowoczesnej technologii, chroniących ich przed poczuciem samotności, którego mogą doświadczyć [Smieszek 2019: 59]. Monika Dąbrowska, kończąc swój podrozdział dotyczący przemocy seksualnej w okresie dzieciństwa w przełożeniu na odczuwanie samotności w fazie dorosłości, zaproponowała, jak powinno się pomagać dzieciom przy doświadczaniu tak traumatycznej sytuacji. Wskazała na rolę pedagoga, który we współpracy z rodzicami jest zobowiązany przekazywać im odpowiednią wiedzę dotyczącą granic przyzwolenia oraz wspomagać nabycie umiejętności asertywności i prawidłowego korzystania ze wsparcia osób najbliższych [Dąbrowska 2019: 119]. Mariusz Zbigniew Jędrzejko poruszył zagadnienie samotności osób uzależnionych od narkotyków oraz dopalaczy, a wśród implikacji praktycznych, na jakie wskazał, można odnaleźć przede wszystkim postulat niesienia im pomocy w środowisku rodzinnym, co może się okazać skuteczniejszą formą terapii [Jędrzejko 2019: 202].

Urszula Kempieńska swój rozdział poświęciła doświadczaniu samotności przez nieletnie matki. W dyskusji wskazała na bardzo ważną kwestię, nie byłoby bowiem tego problemu, gdyby w swoich rodzinach otrzymywałyby adekwatne im wsparcie podczas całego procesu dojrzewania [Kempieńska 2019: 220]. Można zatem wysunąć bardzo ważny wniosek, że aby przeciwdziałać samotności wśród dzieci i młodzieży, należy tworzyć programy wsparcia dla całych rodzin, w sytuacji gdy nie potrafią one samodzielnie rozwiązywać trudności.

Na uwagę zasługuje również liczba pozycji znajdujących się w bibliografiach na końcu każdego z podrozdziałów. Świadczy to o przeprowadzonej w sposób rzetelny kwerendzie bibliotecznej przez badaczy. Nie brakuje również miejsca na odniesienia do literatury anglojęzycznej, która z pewnością stanowi dodatkowe źródło, do którego zainteresowany daną tematyką czytelnik może się odnieść. Chciałam jeszcze nawiązać do stylu narracji autorów. Jest on przejrzysty i dostosowany do szerokiego grona odbiorców. Rekomenduję niniejszą publikację wszystkim osobom zainteresowanym zjawiskiem samotności i jego oddziaływaniem na człowieka, a więc zarówno przedstawicielom poszczególnych dyscyplin naukowych, jak i jednostkom poszukującym wsparcia w doświadczaniu trudności życiowych. Stanowi ona nieocenione wsparcie w drodze do rozwoju subdyscypliny pedagogiki, jaką jest pedagogika samotności.

BIBLIOGRAFIA

- Antonowicz, S. 2019. *Wsparcie cudzoziemców w sytuacji samotności*, [w:] *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa.
- Dąbrowska, M. 2019. *Doświadczenie wykorzystania seksualnego w dzieciństwie a odczucie samotności w dorosłości*, [w:] *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa.
- Dubas, E. 2006. *Samotność – uniwersalny „temat” życia ludzkiego i wychowania*, [w:] *Zrozumieć samotność. Studium interdyscyplinarne*, P. Domeracki, W. Tryburski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Fopka-Kowalczyk, M. 2018. *Samotność osób starszych i czynniki ją warunkujące*, „Kultura i Edukacja”, nr 1(119), s. 70–80. DOI: <https://doi.org/10.15804/kie.2018.01.05>.
- Jędrzejko, M.Z. 2019. *Samotność w zależnościach od narkotyków i dopalaczy – przyczynek do studium problemu*, [w:] *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa.
- Kempieńska, U. 2019. *Poczucie samotności małoletnich matek*, [w:] *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa.
- Kola, A.M. 2019. *Seks w wielkim mieście czy Samotność długodystansowca? Portret socjologiczny (polskich) singli jako nowej grupy społecznej*, [w:] *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa.
- Kramkowska, K., Kołos, Ł. 2019. *Samotność opiekunów osób starszych*, [w:] *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa.
- Smieszek, M. 2019. *Samotność w sieci*, [w:] *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, K.M. Wasilewska-Ostrowska (red.), Difin S.A., Warszawa.
- Śliwerski, B. 2018. *Cóż po pedagogice w ponowoczesności*, „Forum Pedagogiczne”, s. 313–323.

- Twardowska-Rajewska, J. 2005. *Przeciw samotności*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Wasilewska-Ostrowska, K.M. (red.) 2019. *Różne oblicza samotności. Konteksty pedagogiczne*, Difin S.A., Warszawa.
- Wasilewska-Ostrowska, K. 2013. *Samotność osób starszych w kontekście zmian demograficznych*, „Kultura i Edukacja”, nr 4(97), s. 234–244.
- Wrótniak, J. 2015. *Zasoby psychospołeczne osób w podeszłym wieku z poczuciem samotności*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.